

ERICH TRAPP

Ο ΛΕΞΙΚΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ ΤΟΥ «ΔΙΓΕΝΗ ΑΚΡΙΤΗ» ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΜΗ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ*

Μέ τό παρόν ἄρθρο ἤθελα νά ὑπογραμμίσω τό γεγονός, ὅτι δέν πρέπει νά διαμερίσομε τά κείμενα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας μόνο σέ λόγια καί δημῶδη. Ὑπάρχουν δηλαδή ἀνάμεσα σ' αὐτά πολλά κείμενα γραμμένα οὔτε σέ ἀρχαία, ἀττικίζουσα, οὔτε σέ ὀλόκληρη δημοτική, σχεδόν νεοελληνική γλώσσα. Αὐτό, φυσικά, ἔχουν ἤδη παρατηρήσει καί ἄλλοι, νομίζω ὅμως πῶς ἡ παραδομένη ἄποψη «Hochsprachliche Literatur» ἐναντίον «Volksliteratur» ὑπερισχύει ἀκόμη. Μόνον στά τελευταία χρόνια τονίσθηκε σαφέστερα ἡ ὑπαρξή βαθμῶν ὕφους (Stilstufen)¹, ἀλλά τήν ἀφετηρία ἀποτελοῦσαν λόγια κείμενα. Ἐκτείνοντας λοιπόν τήν ὑπόθεση θά προσπαθήσω νά ἀποδείξω μέ παράδειγμα τόν Διγενή, ὅτι ὑπῆρξε ὀλόκληρη βαθμιαία μετάβαση ἀπό τή λόγια ὡς τή δημῶδη γλώσσα – τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τή χρήση λέξεων –, καί γι' αὐτό θά προτείνω νά μιλήσομε ὄχι μόνον γιά βαθμούς ὕφους, ἀλλά καί γιά βαθμούς γλώσσης (Sprachstufen). Καί ὅταν συναντᾶμε κείμενα, γραμμένα σέ «γραφική κοινή» (Schrift-Koine)², πού καταλαβαίνονταν ἀπό ὅλους (π.χ. ἔργα ἀγιογραφίας), ἀκριδῶς αὐτά ἀποδείχνονται «missing links» τῆς νομιζομένης διγλωσσίας. Τό πρόβλημα τοῦ καθορισμοῦ τῶν δημῶδων βυζαντινῶν κειμένων πολύ φανερά παρουσιάζεται στό πολύτιμο λεξικό τοῦ Ἰ. Κριαρά³, ὁ ὁποῖος δίστασε ἐνίοτε νά δεχθῆ κείμενα «μικτοῦ τύπου». Ὑπάρχει ὅμως τώρα ἡ ἐλπίδα νά πληρωθοῦν ὠρισμένες παραλείψεις του στό «Handlexikon zur mittelbyzantinischen Literatur», πού τό ἐτοιμάζω μέ συνεργασία τῶν συναδέλφων W. Hörandner καί J. Diethart⁴.

Θέλοντας λοιπόν νά συντελέσω μέ τό παρόν ἄρθρο κάτι γιά τή λεξική σχέση τῶν λεγομένων δημῶδων καί τῶν ὄχι ρητά δημῶδων κειμένων, θά ἀναφέρω σειρά λέξεων ἀπό τίς δύο σπουδαίες παραλλαγές τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους Ε καί Γ (μόνον πολύ σπάνια καί ἀπό τό συμπίλημα Ζ)⁵. Ἄλλά προηγουμένως ἄς σημειωθοῦν τά

* Ἀνάλυση τῶν συντομογραφιῶν στό τέλος τῆς μελέτης.

1. H. Hunger, *Met Anna* 7, 19.

2. H. Hunger - I. Ševčenko, *Nikephoros Blemmydes*, Wien 1986, 30 (ὁ ὅρος Schrift-Koine σχηματίσθηκε ἀπό τόν κ.Η. Eideneier).

3. *Λεξικό τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς δημῶδου γραμματείας*, α' - ι', Θεσσαλονίκη 1969-88.

4. Πβλ. ἐσχάτως E. Trapp, *Stand und Perspektiven der mittelgriechischen Lexikographie*, στό: *Studien zur mittelgriechischen Lexikographie*, Wien 1988, 11-46.

5. Θά παραθέσω τούς στίχους κατὰ τίς ἐκδόσεις τοῦ Σ. Ἀλεξίου (1985) γιά Ε καί τοῦ E. Trapp (1971) γιά Γ καί Ζ. Ἄς σημειωθῆ ἔδω πῶς ἡ ἐτυμολογία τοῦ *πλήρης* (πλήρης Ἀλεξίου 237) δέν εὔσταθεῖ, ἀφοῦ σάν ἐπίρροια βρίσκεται κιάλας στά ἀρχαῖα ἐλληνικά (πβλ. Liddell-Scott s.v. IV).

ἐξῆς γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ Διγενῆ. Ἐν καὶ ξέρομε σήμερα πολὺ καλά, ὅτι ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὸ Ε ἄλλαξε τὸ πρωτότυπο τοῦ πρὸς τὸ δημῶδες, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ G τὸ δικό του πρωτότυπο πρὸς τὸ ἀρχαῖζον, θὰ δεῖξω μὲ λίγα παραδείγματα πῶς βρισκομε κάποτε καὶ τὸ ἀντίθετο.

Δείγματα λόγιας γλώσσης τῆς διασκευῆς Ε

- 154 ἸΑφ' ὧν ἠρξάμην πολεμεῖν ἀνδραγαθίας μεγάλας
745 Αὐτὰ τῶν χωριατῶν εἰσὶν
902 Κύριε Θεέ, φιλόανθρωπε, ὁ κτίσας τοὺς αἰῶνας
1040 Αὐτὸς ὁ πενθερός σου ἐστίν (πβλ. G 1757 ὁ πενθ. σου ἐνι αὐτός)
1056-7 ὁ κτίσας γῆν καὶ οὐρανὸν καὶ θάλασσαν πεδήσας / καὶ στήσας...
1111 ἠ δὲ μεσαία δφωος, δράκοντος τῆς γεέννης
1166 Κλαίουσα γὰρ μὲ ἔλεγεν ἐκ στεναγμοῦ καρδίας
1230 Μὰ τὸν ἐξουσιαστὴν Χριστόν, ὃν τρέμει πᾶσα ἡ κτίσις
Οἱ στίχοι 1806-67 εἶναι γραμμένοι σὲ σχεδὸν ἐντελῶς λόγια γλῶσσα.

Δείγματα δημῶδους γλώσσης τῆς διασκευῆς G

- 224 τὸ ὠραῖον μας ἀδέλφιν· 247 νὰ τὸ καυχᾶσαι
251 φέρουν καὶ τὸν πατέρα μας ἀπὸ τὴν ἐξορίαν
307 μὲ τὰ τερπνά της κάλλη
437 ἐὰν καὶ σύ, ψυχίτζα μου, ἔρχεσαι μετ' ἐμέναν· 453 νὰ τὴν πιάσω
506 σὲ δὲ τὰ εὐγενικόπουλα πάντα νὰ σ' ὄνειδίζου
(τὸ Ε 368 γράφει «ὄνειδίζουσιν οἱ εὐγενεῖς Ρωμαῖοι»)
1577 ἸΑγωνίζου, ψυχίτζα μου, μὴ μᾶς ἀποχωρίσουν
1729 μὴ θλίδεις, ψυχίτζα μου, ὁ ἄγουρος ἀντέφη
1884 Μετὰ δὲ τὸ συντελεσθῆν· 2620 νὰ λείψουν ἐκ τὸ ἀδνοῦμιν

ἸΕπανερχόμενος στὸ προκείμενο θὰ παραθέσω πρῶτα-πρῶτα νεώτερες καὶ σπάνιες λέξεις πού βρισκονται καὶ στὸ Διγενή καὶ στὸ De Cerimonis τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, γιὰ τὸ οἱ ρίζες τῆς ἐποποιίας φαίνονται νὰ ἀνήκουν σ' αὐτὸν τὸν δέκατον αἰῶνα:

- ἀετός (εἶδος ὑφάσματος)· Ε 15. De Cer 470, 5 κτλ.
ἀκουμβίζω (-μπίζω)· Ε 418 κτλ. De Cer 47, 3 κτλ.
ἀκρίτης· G 126, 1007. De Cer 489, 12.
ἀληθινός (κόκκινος)· Z 2780. De Cer 466, 14 κτλ.
ἄμπαρ (ἀρωματικὴ οὐσία)· Z 1509, 2805. De Cer 468, 16 κτλ.
ἀσήμιν· Ε 434. De Cer 463, 11.
ἐπιλώρικον (ἔνδυμα πού φοριέται πάνω ἀπὸ τὸ θώρακα)· G 3069. De Cer 505, 11.
καβάδιν (μακρὸ ἔνδυμα)· G 1874. De Cer 749, 16 (-ιον)
καλιγῶ (πεταλῶν)· Ε 13. De Cer 460, 4, 461, 12
καστόριν (γοῦνα ἀπὸ κάστορα)· G 3069. Z 1171. De Cer 438, 11 (καστώριον)
κλουβίον· Ε 206 (θαλαμίσκος φορεῖου). De Cer 360, 17 κτλ.
μάσ(σ)ημα· G 1330. De Cer 463, 4

μεσοκήπι(ο)ν· Z 95-96, 111. De Cer 585, 21. Καί στόν Theoph. Cont. (βλ. Sophocles)
ὄξύς (πορφυροῦς ἢ μαδύς)· E 1682, 1684. G 867, 1870. De Cer 470, 9 κτλ.
ὀπισθοποδῶ (ὀπισθοχωρῶ)· E 1254. De Cer 565, 18
ποδέα (ποδιά)· E 658. G 1067, 2009. De Cer 752, 12
πρασινορόδιος (*πράσινος καί ρόδιος*)· -νος *ἀετός ἕξ τὴν σέλαν ἐξοπίσω* E 15. *οἱ*
τοὺς -ίνους ἀετοὺς φοροῦντες De Cer 578, 2. *βλαττίν* G 1188. *σκαρα-*
μάγγια De Cer 576, 11
πτενός (λεπτός)· G 1171 (διόρθ.). Z 3615. De Cer 465, 15, 468, 7
ῥέτενον (χαλινάρι)· E 77, 962, 1014. De Cer 463, 5 (*ῥέτινα*)
σελλοχάλινον (σέλλα καί χαλινάρι)· G 1190 κτλ. E 1042. De Cer 80, 25
στρατήγισσα (σύζυγος τοῦ στρατηγού)· E 997 κτλ. G 334 κτλ. De Cer 67, 16
συμπένθερος· G 1811, 1885. De Cer 379, 14
τουβίν (περικνημίδα)· E 1494. G 1177. De Cer 423.3 κτλ.
τούρκικος· E 102 χφ. (ὁ ἐκδ. *τουρκικά*). De Cer 466, 4
χειροκύμβαλον (μουσικό ὄργανο)· G 1799. De Cer 379, 7
χρυσοκέντητος· G 1858. De Cer 31, 16, 529, 15
χρυσοκλιδανιασμένος (μέ ἐπιχρυσωμένο θώρακα)· E 277, 579. Πβλ. *χρυσοκλίδανοι*
De Cer 506, 14
χυμευτός (σmaalτωμένος)· E 1492, 1496. G 1191 κτλ. De Cer 99, 14 κτλ. (*χυμευτός*)

Νεόπλαστες λέξεις ἀπό ἄλλα κείμενα τοῦ ἰ΄ αἰῶνος

ἀδιάντροπος· Z 1922. V And 724B (*ἀδιάτροπος*)
ἀργυραῖος (ἀσημένιος)· G 1659. Script Or 65, 1 καί 15
ἀστραπηδόλος (πού ἀστράπτει)· G 3190. Jo Geo 267· Συμεών Μεταφρ., JÖBG 14
(1965) 137 στ. 129
ἀτζουπάς (σοματοφύλακας)· E 1076. Z 87. Σύμμεικτα 3 (1979) 91, 1, 10. Πβλ. καί
Theoph Cont 438, 15 (*ἀτζυπάς*)
βάλτα (ἔλος)· E 1138. Leo Tact I 282
διάφημος (περίφημος)· G 1214. De Them XIV 5
διβέλλον (σημαία)· G 1202. Πβλ. Leo Tact I 100 App (*διβέλια*)
ἐπίγουρος (σγουρός)· G 1148. Theoph Cont 656, 21 καί 820, 21 (ed. falso *ἐπιάγου-*
ρος, cf. Psaltes 41)
εὔθειος (ἱκανός)· G 602, 2293. V And 644B (ὑπερθετ.)
κατάπετρος (πετρῶδης)· Z 3028. Fouc Strat 12, 1
κελαδισμός (ἦχος)· Z 2892 (*κηλ.*). V And 665C
κρύος (κρυστάλλινος)· E 1680. Script Or 101, 11
λαζαρώ (σαβανώνω)· Z 4421. Theoph Cont 468, 10
λυσσόγερος (κακός γέρος)· E 1519. V And 641B
μάννα (μητέρα)· E 93 κτλ. Theoph Cont 91, 23· 92, 14
μουσ(ε)ιόω (καλύπτω μέ ψηφιδωτό)· G 1219, 1221. Script Or 106, 8 κτλ.
ὀλόπληγος (ἐντελῶς πληγωμένος)· G 154. Halk Ined 231
ὀρθομαρμάρωσις (ἐπένδυση τοίχου μέ ὀρθιες πλάκες μαρμάρου)· E 1631. Script Or
91, 17· 93, 1-2
παραδιαβαίνω (περπατῶ)· E 1474. Leo Tact I 277 App.

ῥιζιμαῖος (ριζωμένος)· Z 2026 (*εἰς πέτρων-αἴαν*). DAI 9, 27 (πέτραι εἰσὶ ῥιζιμαῖαι)
σγοῦρδος (κόμη μετώπου)· G 2886. *Elp Rom* 409, 16 (διόρθ.)
σπαθοκοπῶ· G 295. *Theoph Cont* 840, 5
συμπενθερία· G 1255. DAI 30, 74. *Daph Cor* 1, 141. *Leo Syn* 3, 7
τραγωδῶ/-ουδῶ· G 629 (-ω-). E 833, 834, 1028 (-ου-). V *And* 709B (-ω-). Νεώτερη
 σημασία.
ὑποκάμνω (ἀποκάμνω)· Z 2585. *An Boll* 99 (1981) 234
φάλκων (γεράκι)· G 449, 457, 1857. *Theodos Diac* 730. *Achmet* 232, 12. *Suda* IV 695,
 15
φάραξ (ἄλογο)· G 137 κτλ. *Theoph Cont* 480, 7-8
φαρί(ο)ν (ἄλογο)· E 10 κτλ. G 402 κτλ. *Leo Tact* III 980A. *Theoph Cont* 480, 4
ψυχάριον (δοῦλος, σκλάβος)· G 1665. DAI 9,52· 32, 55. *Theoph Cont* 321, 7

Λιγότερες εἶναι οἱ λέξεις τοῦ Διγενῆ πού γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίζονται τὸν 10^ο αἰῶνα

θάλτος (ἔλος, βοῦρκος)· G 2074. *Stephanit* 153, 6
γέλ(ο)ιον (γέλιο)· E 1112. L. *Gram* 360, 13
γρύψος (τό ἀρχ. γρύψ)· G 867 κτλ. *Mich Att Diat* 129, 1787
καθυπουργῶ (προσφέρω ὑπηρεσίες)· Z 4054. *A Lavra* 26, 19· 27, 30
λαβοῦτον (ἔγχορδο μουσικό ὄργανο)· E 711 κτλ. *Barlaam* (Ed. Mattingly 114) 410
 V.L. (χφ. τοῦ 10^{ου} αἰῶνος;)

λευκοτριβλαττον (εἶδος ἐνδύματος)· G 1872. *Mich Att Diat* 129, 1791
όλομέταξος (ἐντελῶς μεταξωτός)· Z 2226. *Test Boil* 129
πανευθαλής (ἐντελῶς εὐθαλής)· G 3140. *AHG* VI 192
παραβραδύνω (βραδυάζομαι)· Z 738. *Halk Saints* 37
σουλτάνος· E 629. Πβλ. *Mor* II 286-9
χρυσωτερπής (εὐάρεστος σάν χρυσάφι)· G 2369. *AHG* V 440
χωρισία (χωρισμός)· G 644, 3431. *Rob Cart* II 69 (ἐπιρρηματικῶς = χωριστά;)

ψυχοπονοῦμαι (λυποῦμαι)· Z 210. V *Nil* 121

Περισσότερο ἐνδιαφέρον παρέχει ἴσως ἡ λέξη *μοῦλος* (= τό ἀραθικό *mula* «ἄρχον-
 τας»), πού τήν ἀνεκάλυψε στό Διγενή τοῦ Ἑσχοριάλ ἢ Καραγιάννη⁶. Δέν ὑπάρχει
 ἀμφιβολία, κατά τή γνώμη μου, πῶς τήν θρίσκομε καί σάν κύριο ὄνομα *Μουλέ* σέ ἐγ-
 γραφα τῆς Καλαβρίας·

Guillou, Agathè 23, 1, 3 (Ρώμη 1972)

Guillou, Région 119 (Ρώμη 1974)

Προχωρώντας τώρα στόν δωδέκατο αἰῶνα, στήν ἐποχή τῶν Κομνηνῶν, ὅταν ἤκ-
 μαζε ἡ λογοτεχνία, θά δροῦμε πάλι μεγαλύτερο ἀριθμό νεόπλαστων λέξεων, πού
 εἰσέδυσαν καί στό Ἀκριτικό ἔπος:

ἀνάσκελα· E 1273, 1547. *Kam Ast* 178

βασπῶ· E 206 κτλ. *Prod Ged* LXXV 25

6. Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας τοῦ Ἑσχοριάλ, Ἰωάννινα 1976, 83.

δαπανίζω (δαπανῶ)· Z 1773. Manas Arist II 416
δεξιόθεν (ἀπό τὰ δεξιά)· G 790. Anna I 99, 11· 159, 2
δισουμέαι (οἱ δύο ὄμοι, ἢ πλάτη)· E 1137, 1447. Πβλ. *δισωμίαι* Tzetz II Θ 101 σημ.,
ὡς καὶ Tzetz II Matr 610, 7
ἐκλαφύσσω (καταδροχθίζω)· G 1085. Prod Poésies 22, 61
ἐρωτοληγία (ἐρωτικό πάθος)· Z 74, 82, 120. Prod Rhod 6, 445. N Eug 4, 253
θαμπούριν (μουσικό ὄργανο)· E 827 κτλ. Eust Op 53, 13 (*θαμβούριον*)
κομβίον (κουμπί)· G 1175. Κουκουλές, Εὔστ. Λαογρ. Α' 112
κοπιάζω (μοχθῶ)· E 436 κτλ. Mill Rec I/2, 31B, 160D, 394D
μαζώνω· Z 1827 κτλ. Barth 1436B. Mill Rec I/2, 62B
μοῦρτος (ἀνταρσία)· E 140. Cusa 471
ὄξυκάστρος (ἀπό καστόρι πού ἔχει μαδί χρώμα)· E 1494. Typ Greg Pak 1723, 1725
παιδόπουλον· E 617 (παιδί). Tzetz Ep 69, 22 (δοῦλος)
πανεπιτήδειος (δεξιότατος)· Z 2992. Kam Ast 2012
πανεύμορφος (εὐμορφώτατος)· G 1720. Tzetz Hist II 20 κτλ.
πολυείσοδος (μέ πολλά εἰσοδήματα)· Z 2080. Balsam II 272D
πορφυρόδαφος (βαμμένος μέ πορφύρα)· G 3164. Theophyl III 729C, 1105D
πυρφλέγων (πυριφλεγής)· G 3454. Kam Ast 1909, 3180.
σοῦρος· G 4, 1304. Kam Ast 253. Τονισμένος «σοουρός» σέ Tzetz Hist XII 795, XIII
562. Tzetz II Prol 674 κτλ.
σκλάβα· E 359. Barth 1388B.
τραγοῦδημα (τραγοῦδι)· E 1146. Ὁ παλαιότερος τύπος *τραγῶδημα* μέ τήν ἴδια,
νεώτερη, σημασία βρίσκεται σέ N Gram Fast 214 στ. 117 *τραγωδήματα*
καί πάν ὄργανον ἄλλο (ἄστοχη ἢ μετάφραση Theaterstücke)
τώρα· E 49 κτλ. Barth 1436D κτλ.
χαμοτρίκλινος (αἶθουσα τοῦ κάτω πατώματος μεγάρου)· G 3198. Dob Christ 227
χοῦμαν (χῶμα)· E 86. Cusa 534 (δημῶδες κείμενο).
χρυσόγραμμα (μέ χρυσά γράμματα, χρυσοκέντητος)· G·868. Mark Anek A 1084.
ὠρίτζα (ῶρα)· G 1493. Kam Ast 2148.

Λέξεις κοινές τοῦ Διγενῆ καί τῶν μεταφράσεων Ἄννας Κομνηνῆς καί Νικήτα
Χωνιάτη (γ' αἰώνα)

ἀπαντέχω (περιμένω)· E 1421. Met Anna 399
δουνόν· E 1150, 1366. Met Anna 318, 339
γλυτώνω· E 212, 502. Met Anna 114
ἰστία (φωτιά)· E 1743. N. Chon Par 656
περιτριγυρίζω (τριγυρίζω)· Z 224. Diet Par II 61
πρόδοδος (ὁδηγός)· Z 646. Met Anna 353
σφοντυλέα (γιά τή σημασία πβλ. Ἄλεξιου 244)· E 697 (*τοὺς μὲν γροθῆας ἔκρουεν,*
τοὺς ἄλλους σφοντυλέας). N Chon Par 736 *σφονδηλέας κρούων*
σφουγγίζω· E 77. N Chon Par 478 *σφογγίζων*
τζάκισμα (θραῦσμα)· E 1251. N Chon Par 203
τραγοῦδι· E 852. Met Anna 235 *τραγῶδιον*
τριγύρωθεν· Z 88. Met Anna 91

χωριάτης (χωρικός)· E 231, 745. N Chon Par 430

Μή θέλοντας λοιπόν νά συνεχίσω τή λεξική ἀναγραφή μέ τέτοιο τρόπο ἕξ αἰτίας περιορισμένου χώρου, θά ἀπαρριθμήσω τώρα μόνο τίς ὑπόλοιπες λέξεις πού πιθανῶς παρουσιάζονται γιά πρώτη φορά σέ κείμενα τοῦ ιγ' καί τοῦ ιδ' αἰῶνος, τά ὁποῖα, σάν μή δημῶδη, δέν ἐκμεταλλεύθησαν στό λεξικό τοῦ Κριαρά. Παραπομπές στό Διγενή δέν γίνονται (πβλ. Κριαρά ὡς καί τά γλωσσάρια τῶν ἐκδόσεων).

ιγ' αἰῶνας

ἀργυροτζάπωτος Inv Patmos 19. *ἀρκούδα* Panag 322. *βάλτον* A Lavra 75, 15. *βλεμματίζω* Lasc Ep 94, 28. *γύρισμα* PK 134. *ἐκφανερώ* Blem Aut I 86, 13. *θηλύκιον* Inv Patmos 51. *ὀλιγοθυμία* Lasc Ep 70, 3. *σελλοχαλινωμένος* Jo Apok Bees 104, 19. *στέφανον* Neoph Hyp 89, 47· 91, 119. *ὑπόθολος* MM III 56-57.

ιδ' αἰῶνας

ἀναγυρίζω Co d Mes 67, 21. *διασυντόμως* V Max 51, 58. *δραγουμάνος* MM I 321, III 126. *ἐπιλούρικον* Ps Kod 159, 1 κτλ. *κοκκινοθεδαμμένος* Melit 2844. *λιγοθυμῶ* V Max 56. *λιθομάργαρον* Ephr 3740. *παραδια(βι)βάζω* Schol Synes 275, 24-25. *πιττακοφόρος* MM II 360. *ῥωμογενής* (Διγ. Z 2517) Pach I 317. *ὑφάπλωμα* V Max 63. *χρυσσοκόκκινος* Pach II 59, 11.

Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ τόν ιε' αἰῶνα, ἐξακριβῶσα μόνο τίς ἐξῆς τρεῖς λέξεις, πού φυσικά δέν βρίσκονται στό κείμενο G (ιδ' αἰῶνος):

λησταρχεῖον Διγ. E 645 καί Canab 17, 23· 19, 14

συνήθειον Διγ. E 1341 καί MM II 252

χαράτζιον Διγ. Z 3752, πβλ. Mor II 340-1

Τί μᾶς διδάσκει αὐτή ἡ ἀντιμετώπιση ἀξιοσημείωτων λέξεων τοῦ Διγενή μέ διάφορα ἄλλα κείμενα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας;

α/ Ἡ εἰκασία πρώτης γραπτῆς διαμορφώσεως τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους ἤ, τουλάχιστον, ὠρισμένων ἐπεισοδίων στόν δέκατον αἰῶνα δέν φαίνεται τόσο ἀπίθανη, ἂν λάβομε ὑπ' ὄψη τήν ἀρκετή σειρά λέξεων, πού ἐμφανίζονται σ' αὐτή τήν ἐποχή.

β/ Ἡ ἀπό ὅλους δεκτῆ ὑπόθεση ὑπάρξεως ἀρχετύπου τοῦ ἔπους στόν δωδέκατον αἰῶνα, δηλαδή στήν ἐποχή ἀναγεννήσεως τῶν μυθιστορημάτων, ὑποστηρίζεται καί ἀπό ἀντίστοιχο λεξικό στρώμα.

γ/ Τό γεγονός, ὅτι τό ἔπος στή προϋποτιθέμενη μορφή του δέν ἔμεινε ἀμετάβλητο, ἀλλά μεταμορφώθηκε καί ἀπό τόν ιγ' ὡς τόν ιδ' (χφ. G) ἤ ὡς τόν ιε' (χφ. E) αἰῶνα, ὑπογραμμίζεται καί ἀπό τή χρήση λέξεων.

δ/ Ἀπό τή χρήση λέξεων μπορούμε ἴσως νά συμπεράνομε, ὅτι ἡ ἀρχική γλωσσική μορφή τοῦ ἔπους ὁμοίαζε μέ τά ἔργα τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ὡς καί μέ ἀπλοποιημένες μεταφράσεις λόγιων ἱστορικῶν συγγραμμάτων (Ἐννης Κομνηνῆς, Νικήτα Χωνιάτη), γιά τά ὁποῖα χρησιμοποιοῦμε σήμερα τόν ὄρο «γραπτή κοινή» (Schrift-Koine)⁷.

7. Πβλ. σμ. 2.

ε/ Πολλές φορές τεκμηριώνονται λέξεις γνωστές ως τώρα μόνον από δημώδη κείμενα και ένωριτερα από μη δημώδη κείμενα.

ζ/ Νά τονισθῆ πάλιν, πώς δέν πρέπει νά χωρίσομε τόν λεξικό πλούτο τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ἀπλοποιώντας σέ λόγιο καί δημῶδες τμήμα⁸.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

(προέρχονται ἀπό τήν προσωπική μου λεξικογραφική δελτιοθήκη)

Achmet	Achmetis Oneirocriticon, ed. Drexl, Leipzig 1925.
AHG	<i>Analecta Hymnica Graeca</i> , ed. Schirò, Rom 1966-80.
A Lavra	<i>Actes de Lavra</i> I, ed. Lemerle, Paris 1970.
Anna	Anne Comnène, ed. Leib, Paris 1937-45.
Balsam	Theodorus Balsamon, PG 137 (= I), 138 (= II).
Bárh	Bartholomaeus Edessenus, PG 104.
Blem Aut	N. Blemmydae Autobiographia, ed. Munitiz, Turnhout 1984.
Canab	Ioannes Canabutzes, ed. Lehnerdt, Leipzig 1890.
Cod Mes	R. Cantarella, <i>Codex Messanensis gr. 105</i> , Palermo 1937.
Cusa	S. Cusa, <i>I diplomati greci e arabi di Sicilia</i> , Palermo 1868-82.
Daph Cor	Th. Daphnopatès, ed. Darrouzès-Westerink, Paris 1978.
DAI	Const. Porphyrogenitus, De administrando imperio, ed. Moravcsik, Washington 1967.
De Cer	Const. Porphyrogeniti, De Cerimoniis, ed. Reiske, Bonn 1829-30.
De Them	Const. Porphyrogenitus, De Thematibus, ed. Pertusi, Vaticano 1952.
Diet Par	J. van Dieten, Niketasparaphrase, <i>Byz. Forsch.</i> 6 (1979) 37-77.
Dob Christ	E.v. Dobschütz, <i>Christusbilder</i> II, Leipzig 1899.
Elp Rom	M. Chatzedakes, Ἐκ τῶν Ἐλπίουτου Ῥωμαίου, <i>ΕΕΒΣ</i> 14 (1938).
Ephr	Ephraemius, ed. Bekker, Bonn 1840.
Eust Op	Eustathius, Opuscula, ed. Tafel, Frankfurt 1832.
Fouc Strat	Strategemata, ed. Foucault, Paris 1949.
Halk Ined	F. Halkin, <i>Inédits byzantins</i> , Bruxelles 1963.
Halk Saints	F. Halkin, <i>Saints de Byzance</i> , Genève 1986.
Inv Patmos	Ch. Astruc, L'inventaire du Trésor et de la Bibliothèque du Patmos, <i>Travaux et Mémoires</i> 8 (1981) 15-30.
Jo Geo	Johannes Geometres, ed. Cramer, <i>Anecdota Parisiensia</i> IV, Oxford 1841.
Kam Ast	Johannes Kamateros, ed. Weigl, Leipzig 1908.
Lasc Ep	Theodori Lascaris Epistulae, ed. Festa, Firenze 1898.
Leo Syn	Leon Synadorum metrop., ed. Vinson, Washington 1985.
Leo Tact	Leonis Tactica, ed. Vári I-II, Budapest 1917-22. PG 107 (= III).
L Gram	Leon Grammaticus, ed. Bekker, Bonn 1842.
Manas Arist	E. Tsolakes, <i>Κωνσταντίνου Μανασσή «Τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν»</i> , Θεσσαλονίκη 1967.
Mark Anek	D. Chrestides, <i>Μαρκιανὰ ἀνέκδοτα</i> , Θεσσαλονίκη 1984.
Melit	M. Miller, <i>Poème allégorique de Méliténiote</i> , Paris 1858.
Met Anna	H. Hunger, <i>Anonyme Metaphrase zu Anna Komnene</i> , Wien 1981.

8. Παρόμοιο σκοπό, ὅπως φαίνεται, ἐπιδιώκει ἡ καλή ἐργασία τῆς Κ. Πηδώνια, *Τὰ λόγια γλωσσικά στοιχεία στά ἔργα τοῦ Χοροτάτση*, πβλ., πρό πάντων, σσ. 61-117.

- MichAttDiat P. Gautier, La diataxis de Michel Attaliate, *Rev. ét. byz.* 39 (1981).
- MillRec E. Miller, *Recueil des historiens des croisades, Historiens grecs*, Paris 1875-81.
- MM Miklosich-Müller, *Acta et diplomata*, Wien 1860-90.
- Mor II G. Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, Berlin 1958.
- NChonPar Nicetae Choniatae Historia, ed. Bekker, Bonn 1835, app. crit.
- NeophHyp B. Englezakes, Ἀνέκδοτον ὑπόμνημα Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, *Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, Ἐπετηρίς* 8 (Λευκωσία 1978).
- N Eug Nicetas Eugenianus, ed. Hercher, *Erotici scriptores* II, Leipzig 1859.
- NGramFast J. Koder, Das Fastengedicht des Nikolaos Grammatikos, *Jahrb. Öst. Byz.* 19 (1970) 208-234.
- Pach Georgius Pachymeres, ed. Bekker, Bonn 1835.
- Panag N. Krasnosel'cev, Prenie Panagiota s Azimitom, *Letopis Novoross. univ.* VI/3, Odessa 1896, 295-328.
- PK Th. Tzannetatos, *Τὸ πρακτικὸν τῆς Κεφαλληνίας*, Ἀθήναι 1965.
- ProdGed W. Hörandner, *Theodoros Prodromos, Gedichte*, Wien 1974.
- ProdPoésies E. Miller, Poésies de Th. Prodrome, *Annuaire de l'Assoc. des études grecques* 17 (1883) 18-64.
- ProdRhod Theodorus Prodromus, Rhodanthe et Dositheos, ed. Hercher, *Erotici scriptores* II, Leipzig 1859.
- Psaltes St. Psaltes, *Grammatik der byz. Chroniken*, Göttingen 1913.
- PsKod Pseudo-Kodinos, ed. J. Verpeaux, Paris 1966.
- RobCart G. Robinson, *History and Cartulary of St. Elias and St. Anastasius of Carbone*, II 2, Rome 1930.
- ScholSynes A. Garzya, Scoli inediti alle Epistole di Sinesio, *EEBΣ* 30 (1960).
- ScriptOr *Scriptores originum Constantinopolitanarum*, ed. Preger, Leipzig 1901-7.
- Stephanit L. Sjöberg, *Stephanites und Ichneutes*, Uppsala 1962.
- TestBoil P. Lemerle, Le testament d'Eustathios Boilas, *Cinq études*, Paris 1977.
- TheodosDiac Theodosii Diaconi, De Creta capta, ed. Criscuolo, Leipzig 1979.
- TheophCont Theophanes Continuatus et alii, ed. Bekker, Bonn 1838.
- Theophyl Theophylactus Ochridensis, PG 123 (I), 124 (II), 125 (III), 126 (IV).
- TypGegPak P. Gautier, Le typikon du G. Pakourianos, *Rev. ét. byz.* 42 (1984).
- TzetzEp Ioannis Tzetzae epistulae, ed. Leone, Leipzig 1972.
- TzetzHist Ioannis Tzetzae Historiae, ed. Leone, Napoli 1968.
- TzetzIl Tzetzae Allegoriae Iliadis, ed. Boissonade, Paris 1851.
- TzetzIlMatr Scholia ad Allegorias Iliadis, ed. Matranga, *Anecdota*, Roma 1850.
- V And Vita Andreae Sali, PG 111, 627-888.
- V Max D. Kourilas-F. Halkin, Deux vies de Maxime le Kausokalybe, *An. Boll.* 54 (1936) 38-112.
- V Nil Βίος Νεΐλου τοῦ Νέου, ed. Giovanelli, Grottaferrata 1972.